

Ο ΑΔΑΜ ΣΜΙΘ ΚΑΙ Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΤΑΞΙΣ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

I. Τό περιβάλλον. Τά δεσμά τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος

Κατά τὸ δ' ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Ἄδαμ Σμιθ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ οἱ φυσιοκράται ἐν Γαλλίᾳ ἔθεταν τὰς βάσεις τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης καὶ διεκλήρυττον συγχρόνως ὅτι ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία εἶναι τὸ ἄριστον οικονομικὸν σύστημα καὶ ὅτι πᾶσα παρέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν οικονομικῶν νόμων ζημιώνει, κατὰ κανόνα, τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν καὶ υποβιάζει τὸ ἐπίπεδον τῆς λαϊκῆς εὐημερίας.

Διὰ τὰ ἐκτιμήσωμεν κατ' ἀξίαν τὴν ὑπὲρ τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας συνηγορίαν ταύτην τοῦ Σμιθ καὶ τῶν φυσιοκρατῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὅποσον ἐγεννήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν αἱ θεωρίαι τῶν.

Ὁ φιλελευθερισμὸς τοῦ Σμιθ καὶ τῶν φυσιοκρατῶν ἱστορικῶς διαδέχεται τὸ καθεστῶς τῶν μεσαιωνικῶν συντεχνιῶν καὶ τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα καὶ ἀποτελεῖ μίαν σφοδρὰν ἐναντίον αὐτῶν διαμαρτυρίαν.

Τὰ ὑπολείμματα τοῦ μεσαιωνικοῦ συστήματος τῶν συντεχνιῶν τόσο ἐν Ἀγγλίᾳ ὅσον καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀπέπνιγον μέσα εἰς ἓνα δίκτυον ἀφορήτων περιορισμῶν τὴν ἀσκήσιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, ἡμποδίζαν πᾶσαν κίνησιν κεφαλαίων καὶ ἐργατῶν καὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν νέκρωσιν πάσης ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ τὴν ἀποτελμάτωσιν τῆς οἰκονομίας.

Ἐπὶ τὸ καθεστῶς τῶν συντεχνιῶν ἡ ἀσκήσις τοῦ ἐπαγγέλματος ἦτο ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν μελῶν τῆς συντεχνίας. Διὰ τὰ λαβῆναι τὴν ἀδειαν τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος ἔπρεπε νὰ μαθητεύσῃ πλησίον ἐνὸς ἀνεγνωρισμένου τεχνίτου, τοῦ «μάστορος».

Ἡ διάρκειαι τῆς μαθητείας ἦτο καθωρισμένη κατὰ κανόνα εἰς 7 ἔτη. Καθωρισμένος ἦτο ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητευομένων τοὺς ὁποίους ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ ὁ μάστορ. Ὁ Σμιθ ἀναφέρει παραδείγματα τεχνιτῶν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἀγγλίας, οἱ ὅποιοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν ἓνα ἢ δύο μόνον μαθητευομένους.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μαθητείας του, ὁ μαθητευόμενος δὲν ἐπληρώνετο. Πολλάκις ἐπλήρωνε τὸν διδάσκαλον τεχνίτην.

σόμερον νὰ ὑπολογίζεται. Θὰ ἡδυνάμην νὰ τονίσω, ἐν ὀνόματι ἠθικῶν λόγων, διατὴν πρέπει νὰ ὑπολογίζεται ὁ ἄνθρωπος. Οὗτος εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ὄχι τὸ ὄργανον, διότι εἶναι αἱ μηχαναὶ δὲν ἐδημιουργήθησαν παρὰ διὰ τὸ ὑπηρετεῖν τὸν ἄνθρωπον. Νομίζω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς καὶ εἰς τὸ τεχνικὸν πεδίον. Ἐπιπέτω ὅτι ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης θὰ συναχθῇ ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὅστις ἐργάζεται πρέπει νὰ παραμένῃ ἄνθρωπος. Ὅτι διατηρεῖ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν του, ὅτι τὸν ἀκρωτηριάξουν εἰς τὸν δὲν διαβλέπουν εἰς αὐτὸν παρὰ μόνον κεφάλαιον δυνάμεως. Καὶ ὅτι, τέλος, εἶναι σύμφωνον, ὄχι μόνον πρὸς τὸ ἠθικὸν καθήκον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς παραγωγῆς, νὰ ἐξασφαλίζεται εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἰδικούς του μία κανονικὴ ζωὴ καὶ ὅπως ἐπιτυγχάνωμεν ἐξ αὐτοῦ ὀλιγωτέρας πληρωνομένας ὑπηρεσίας καὶ περισσοτέραν ὀλοκληρωτικὴν, θελοῦσιν καὶ ἀφωοιωμένην συνεργασίαν, τὴν μόνην ὄντως γόνιμον!

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμιθ τὸ σύστημα τῶν συντεχνιῶν ἴσχυεν ἐν Ἀγγλίᾳ μόνον εἰς τὰς πόλεις καὶ μόνον διὰ τινὰ ἐπαγγέλματα. Τοῦτο ἔφερε ἀκόμη μεγαλύτεραν σύγχυσιν ἕνας τεχνίτης ἀμαξοποιὸς δὲν εἶχε δικαίωμα οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε δι' ἡμερομισθίων ἐργατῶν νὰ κατασκευάζῃ τοὺς τροχοὺς τῶν ἀμαξῶν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀγοράζῃ ἐτοιμοὺς ἀπὸ εἰδικῶν τεχνίτην τροχοποιῶν. Ἀντιθέτως ὁ τεχνίτης τροχοποιός, χωρὶς νὰ ἔχῃ ποτὲ μαθητεύσει παρὰ τινι ἀμαξοποιῷ, ἠδύνατο νὰ κατασκευάζῃ ἀμάξας εἴτε μόνος εἴτε δι' ἡμερομισθίων. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀμαξοποιοῦ δὲν ὑπήγετο εἰς τὸν κανονισμόν τῶν συντεχνιῶν, ἐνῶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τροχοποιοῦ ὑπήγετο. Τροχοὺς δηλαδὴ ἀμαξῶν δὲν ἔθεωρεῖτο τις ἱκανὸς νὰ κατασκευάσῃ ἄνευ προηγουμένης 7ετοῦς μαθητείας. Ἀντιθέτως ἀμάξας — πλὴν τῶν τροχῶν — ἠδύνατο νὰ κατασκευάσῃ οἰοσδήποτε καὶ ὁ τροχοποιός, ἄνευ εἰδικῆς προπαιδεύσεως. (* Ἀδαμ Σμιθ. Βιβλ. Ιον Κεφ. X, 2.) *.

Ὁὕτω, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμιθ, τὰ ὑπολείμματα τοῦ συστήματος τῶν συντεχνιῶν ἐδημιούργουν μονοπώλια τοῦ χειρίστου εἶδους. Ἠμπόδιζαν πᾶσαν βελτιώσιν καὶ πρόοδον, ἐδέσμευον τὴν κίνησιν τῆς ἐργασίας, ὑπέβαλλον τὴν ὀκνηρίαν, ἀπέκλειον ἀπὸ τὴν ἀσκήσιν ἑνὸς ἐπαγγέλματος τοὺς ἔχοντας πραγματικὴν πρὸς αὐτὸ κλίσιν καὶ ἱκανότητα, ἐδημιούργουν τεχνητῶς, ἀλλοῦ μὲν εὐνοϊκοὺς ὄρους ἐργασίας καὶ ὑπερβολικὰ κέρδη ἀλλοῦ δὲ δυσμενεῖς ὄρους ἐργασίας καὶ ἀθλιότητα.

Τὸ διακανονιστικὸν σύστημα, μὲ δλόκληρον τὴν ἀκολουθίαν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῶν ἐπιφοριζμένων νὰ ἐποπτεύουν τὰς μεθόδους τῆς κατασκευῆς, τὸ βάρος, τὴν ποιότητα τῶν ὑφασμάτων, ἐλυμαίνετο ἀκόμη τὴν ἐριουργίαν καὶ ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας (ἐν Ἀγγλίᾳ) **.

Ἐπιπροσθέτως ὁ νόμος περὶ πτωχῶν ἠμπόδιζε τοὺς ἐργάτας νὰ ἀναζητήσιν ἐργασίαν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ καθήλωνεν αὐτοὺς εἰς μίαν ὀρισμένην «ἐνορίαν» μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ παρασίτου, τοῦ ζῶντος ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης.

Καὶ ὅσα μὲν ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν ἦσαν τὰ ὑπολείμματα τῶν μεσαιωνικῶν περιορισμῶν οἱ ὅποιοι ἠμπόδιζον τὴν οἰκονομίαν νὰ ἀναπνεύσῃ, νὰ κινήθῃ, νὰ ἀναπτυχθῇ.

Ἀλλὰ πλὴν τούτων ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἐμπόδια εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας: Ἰσχυρὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ἐπεκράτουν ἐπὶ τῶν συμφερόντων τοῦ συνόλου· τὰ συμφέροντα τῶν μικροκαλλιεργητῶν καὶ τῶν ἐργατῶν ἐθυσιάζοντο εἰς τὰ συμφέροντα τῶν βιομηχάνων καὶ μεγαλεμπόρων.

Ἐν Ἀγγλίᾳ, κατὰ τὸν Σμιθ, ἡ ἀπληγία τῶν βιομηχάνων εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ληφθῶν διάφορα σκανδαλώδη ὑπὲρ αὐτῶν νομοθετικὰ μέτρα.

Ὁὕτω οἱ ἐργοστασιάρχαι ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχαν: 1) ἀπογορευτικοὺς δασμοὺς διὰ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων λιπῶν, 2) οἰκονομικὰς ἐνισχύσεις—δῶρα διὰ τὰ ἐξαγωγὰς λιπῶν, 3) διευκολύνσεις εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ξένου νήματος διὰ τὴν ἐγχωρίαν κατασκευὴν λιπῶν ὑφασμάτων. Τὸ ἔτοιμον ξένον νήμα συναγωνίζεται τοὺς πτωχοὺς ἐργάτας, συνήθως γυναῖκας, αἱ ὅποιοι κλάθουν τὸ ἐγχώριον νήμα καὶ αἱ ὅποιοι, διεσκορπισμέναι εἰς διάφορα μέρη τῆς χώρας, στεροῦνται πάσης προστασίας ἢ ἐνισχύσεως. Ἐπιτυχάνουσι δηλαδὴ οἱ βιομήχανοι νὰ ἀγοράζουσι ὅσον τὸ δυνατόν εὐθηνότερον καὶ τὴν πρώτην ὕλην κατεργασμένην ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ

* Ἀδαμ Σμιθ. Ὁ πλοῦτος τῶν Ἐθνῶν κλπ. Γαλλ. ἐκδ. Garnier 1822.

** Gide - Rist, Histoire des Doctrines Economiques.

τὴν ἐργασίαν τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἀποζοῦν ἀπὸ τὴν κατεργασίαν τῆς ἐγχωρίου πρώτης ὕλης. Στεροῦντες ἕνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐργασίας του, συντελοῦν συγχρόνως εἰς τὴν πτώσει τῶν ἡμερομισθίων καὶ προμηθεύονται γενικῶς εὐθηνὰς ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰ ἐργοστάσια των.

Οἱ βιομηχανοὶ ἐπιυργοὶ εἶχον ἐπίσης ἐπιτύχει σκανδαλώδη πρόνοια, ἥτοι : 1) ἀπόλυτον ἀπαγόρευσιν εἰσαγωγῆς μαλλίνων ὑφασμάτων, 2) ἀπόλυτον ἀπαγόρευσιν ἐξαγωγῆς ἐρίου καὶ ζώντων κτηνῶν — προβάτων, κριῶν κ.λ.π. — με ἀίματηρὰς κυρώσεις πρωτοφανοῦς ἀγριότητος.

Αἱ φωνασκαὶ τῶν μεγαλεμπόρων καὶ βιομηχάνων, λέγει ὁ Σμιθ, ἀπέσπασαν ἀπὸ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀδίκων καὶ παραλόγων μονοπωλιῶν των μέτρα τήσῃ σκληρότητος, ὥστε «δύναται τις νὰ εἴπῃ διὰ τοὺς νόμους αὐτοὺς ὅτι, ἐλέχθη διὰ τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος : "Οὐ ἐγράφησαν με ἀίμα».

Τὸ πνεῦμα τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν βιομηχάνων ἐπὶ θυσίᾳ τῶν ἄλλων τάξεων καὶ τῶν ἐργατῶν τῆς βιομηχανίας ὑπηγόρευσε καὶ τὰ ἄλλα ἐκπληκτικὰ μέτρα :

Διὰ τῆς ἰσχυροῦσης τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμιθ νομοθεσίας ἀπηγορεύετο ἡ ἐξαγωγή ἐκ Μεγ. Βρετανίας ὄχι μόνον ἀψύχων ἐργαλείων, μηχανημάτων κ.λ.π., ἀλλὰ καὶ ἐμφύχου ὕλικου. Με ἀσπιηροτάτας ποινάς, με θάνατον ἐτιμωρεῖτο ὁ ἐργάτης ὁ ἐξερχόμενος ἢ ἐπιχειρῶν νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς Ἀγγλίας διὰ νὰ ἐξασκήσῃ ἢ νὰ διδάξῃ τὸ ἐπάγγελμά του εἰς τὴν ἀλλοδαπήν*.

Διὰ τοῦ μέτρου τούτου, ἐπὶ θυσίᾳ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος τῶν ἐργατῶν καὶ ἐπὶ θυσίᾳ (πρὸ παντός) τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας, ἐπετυγχάνετο ἡ ἀθρόα προσφορὰ καὶ ἐπομένως ἡ φθίνουσα τῶν ἐργατικῶν χειρῶν

«Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσω—γράφει ὁ Σμιθ—πόσον τοιοῦτοι διακονισμοὶ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν τόσον ἐξυμνηθεῖσαν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας τόσον ζηλότυποι φαινόμεθα, ἐλευθερίαν τὴν ὅποیان καταφανῶς θυσιάζομεν ἐν τῇ ὄσῃ ἀνω περιπτώσει εἰς τὸ ἄθλιον συμφέρον τῶν ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων μας»*.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα μέχρι καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σμιθ ὑπάρχουν παραδείγματα νόμων, οἱ ὅποιοι καθώριζον ὄχι κατώτατον ὄριον ἡμερομισθοῦ, ὅπως θὰ ἐδικαιοῦτο τις νὰ ἀναμένῃ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀνώτατον ὄριον ἡμερομισθοῦ δι' ὀρισμένα ἐπαγγέλματα.

Ἐνῶ ὁ κώδιξ τοῦ Χαμμουραμπῆ, κατοπτρίζων τὴν κατάστασιν ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τὴν 3ην πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα, καθορίζει κατώτατον ὄριον ἡμερομισθοῦ, προστατεύων τοὺς ἐργαζομένους, ἡ νομοθεσία τῆς Ἀγγλίας τοῦ 18ου αἰῶνος μετὰ Χριστὸν καθορίζει ἀνώτατον ὄριον ἡμερομισθοῦ, προστατεύουσα τοὺς ἐργοδοτάς κατὰ τῶν ἐργατῶν !

Τὸ 1720 φαίνεται ὅτι ἐργάται ράπται τοῦ Λονδίνου ἐπεχείρησαν διὰ συλλογικῆς ἐνεργείας νὰ ὑψώσουν τὰ ἡμερομισθία των καὶ νὰ μειώσουν τὰς ὥρας ἐργασίας των. Οἱ ἐργοδοταὶ ἐμποροράπται διεμαρτυρήθησαν διὰ τοῦτο εἰς τὴν Βουλὴν, ἡ ὁποία ἀμέσως ἐφήμισε νόμον θεσπίζοντα ἀνώτατον ὄριον ἡμερομισθοῦ καὶ

ἀπαγορεύονται πάντα συνασπισμόν, συμφώνως με τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἐργοδοτῶν (WEBB Κεφ. 1ον σελ. 30)*.

Τὸ παράδειγμα τῶν ραπτῶν δὲν ἦτο μοναδικόν.

«Ὁσάκις ὁ νόμος ἐπεζητήθησε νὰ ρυθμίση τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν, ἀπέβλεψε μᾶλλον εἰς τὴν ἐλάττωσιν αὐτῶν παρά εἰς τὴν αὐξησιν. Ἀντιθέτως εἰς πλείστας περιπτώσεις ὁ νόμος προσεπάθησε νὰ αὐξήσῃ τὰς ἀπολαύς τῶν ἐφημερίων»***!

Κατὰ τὸ 1767, ὡς ἀναφέρει ὁ Σμίθ, ἄλλος νόμος ἐψηφίσθη ἀπαγορεύων μετὰ πονιὰς αὐστηρὰς εἰς τοὺς ἐμπορορράπτας τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν πέριξ νὰ δίδουν, καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ ἀποδέχωνται ἡμερομίσθιον μεγαλύτερον ἀπὸ 2 σελ. 7½ πέν.***.

Ὁ καθορισμὸς ἀνωτάτου ὀρίου ἡμερομισθίου δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὴν ἀλλ' ἢ ἐξαιρέσις. Τὸ γεγονός δὲν ἔστι εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἢ νομοθεσία ἐπενέβαινε διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν αὐξησιν ἡμερομισθίων εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐποχὴν.

Καὶ γενικώτερον ἢ νομοθεσία ἦτο πάντοτε εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐργοδοτάς, διότι «ὁσάκις ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐπιχειρεῖ νὰ ρυθμίση διαφορὰς μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν πάντοτε τοὺς ἐργοδοτάς συμβουλευέται», λέγει ὁ Σμίθ***.

Γνωστὸν τέλος εἶναι ὅτι εἰς τοὺς ἐργάτας ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἢ συσσωμάτωσις, ὁ συνασπισμὸς, ὁ θραδύτερον ἐξελιχθεὶς καὶ ὀνομασθεὶς συνδικαλισμὸς.

Ἡ ἀπαγόρευσις διὰ τοὺς ἐργάτας ἦτο ρητὴ, δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ παραβιασθῇ, διότι λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ αὐτῶν πᾶσα ἐνωσις μόνιμος καὶ πᾶσα συγκέντρωσις προσέπιπτεν ἀμέσως εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχῶν. Ἀντιθέτως οἱ ἐργοδοταὶ, ἀλλήλοισι τὸν ἀριθμὸν, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ συνασπίζωνται, ἔστω καὶ σιωπηρῶς. Ἀλλ' ὅλως τὸ ἐπιτρέπει ἢ τουλάχιστον δὲν τοὺς τὸ ἀπαγορεύει, ἐνῶ τὸ ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἐργάτας».

Συμπερασματικῶς εἰς κοσμικὴν συγκέντρωσιν οἱ ἐργοδοταὶ ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσουν τὸν ἀπὸ κοινοῦ ὑποβιβασμὸν τῶν ἡμερομισθίων καὶ τὴν αὐξησιν τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων****.

«Εἶναι σπάνιον νὰ συνέλθουν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, ἔστω καὶ πρὸς διασκέδασιν, χωρὶς ἢ συνομιλία νὰ καταλήξῃ εἰς κάποια συνωμοσίαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἢ εἰς κάποια μηχανορραφίαν διὰ τὴν αὐξησιν τῶν τιμῶν»****.

Ὁ νόμος θεσπιθεὶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπαγορεύσῃ τὰς συγκεντρώσεις ταύτας. Ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε τουλάχιστον νὰ μὴ τὰς εὐνοῇ. Ἐν τούτοις οἱ νόμοι, οἱ ἐπιβόλοισι εἰς τοὺς ἐπαγγελματίας μίαν πόλιν νὰ ἐγγράψουν εἰς δημόσιον μητρώον τὸ ὄνομα καὶ τὴν διεύθυνσιν των, διευκολύνουν τὰς συνεννοήσεις. Ἡ ὑπαρξὶς τῆς συντεχνίας καθιστᾷ τὰς συγκεντρώσεις ἀναγκαίας*****.

«Ὅταν οἱ ἐργοδοταὶ συνασπίζονται διὰ νὰ μειώσουν τὰ ἡμερομίσθια τῶν

* Webb Histoire du trade - unionisme, Κεφαλ. 1ον καὶ 2ον.

** (Σμίθ 1 X, 2, I. 275).

*** (Σμίθ, βιβλ. I καὶ κεφ. X).

**** I, X Τόμ. Α. σελ. 296.

***** Σμίθ I. Κεφ. VIII.

***** Σμίθ I, X.

ἐργατῶν των, συνήθως συνδέονται δι' ὑποσχέσεως ἢ συμφωνίας σιωπηρᾶς ἐπὶ οἰαδῆποτε ποινῇ νὰ μὴ δώσουν ἡμερομισθιον ὑπερβαίνον ὄρισμένον ποσόν. Ἐὰν οἱ ἐργάται προέβαινον εἰς τὴν σύμπηξιν ἐνδὸς ἀντιθέτου συνασπισμοῦ, συμφωνούντες ἐπὶ ὄρισμέναις ποιναῖς ἵνα μὴ δεχθῶν ὄρισμένον ἡμερομισθιον, ἔ νόμος θὰ τοὺς ἐτιμώρει διὰ τοῦτο αὐστηρῶς*.

Οἱ Webb ἐξιστοροῦν (1ον, 2ον κεφ.) τὸ μακρὸν μαρτυρολόγιον τῶν Ἀγγλῶν ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι, ἐπιχειροῦντες νὰ συνασπισθοῦν διὰ νὰ βελτιώσουν τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας των, ἐχαρακτηρίζοντο ὡς συνωμοταί, παραξίαι καὶ ἐπαναστάται καὶ ἐγίνοντο ἀντικείμενον αὐστηροτάτων δικαστικῶν διώξεων.

Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος οὐδεμία γενικὴ ἀρχὴ διεῖπε τὰς ἀποφάσεις τοῦ Ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου. Ἄλλοτε ἐπροστάτευε τοὺς ἐργοδότας εἰς ἄραρον τῶν ἐργατῶν, ἄλλοτε τοὺς ἐργάτας εἰς βάρους τῶν πρώτων. Ἄλλοτε καθώριζε κατώτατον ὄριον ἡμερομισθίου, ἄλλοτε ἀνώτατον. Ἄλλοτε ἀπηγόρευε τοὺς συνασπισμούς, ἄλλοτε τοὺς ἐπέτρεπε.

Ἡ νομοθεσία ἐκυμαίνεται συμφώνως μὲ τὰς ἐκάστοτε διαθέσεις τῶν βουλευτῶν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐνδιαφερομένων.

Πάντως ὅμως κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμιθ, τὰ χαρακτηριστικὰ ὑπὲρ τῶν βιομηχάνων καὶ ἐμπόρων νομοθετικὰ μέτρα καθίστανται ἐκδηλα*.

Ἐν Γαλλίᾳ τὸ προστατευτικὸν σύστημα, τὸ ὅποσον ἐπολέμησαν οἱ φυσιοκράται, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐν τῇ γενέσει τῆς βιομηχανίας εἰς βάρους τῆς γεωργίας. Ἐπέτρεπε τὴν εἰσαγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων καὶ πρώτων ὑλῶν, ἐνῶ ἠμπόδιζε τὴν ἐξαγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων. Οὕτω ἐπέφερε τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς τὴν βιομηχανίαν εὐθηγὰς ἐργατικὰς χεῖρας ἐκ τῶν ἀγρῶν καὶ εὐθηγὰς πρώτας βλας.

Οἱ ἐμποροκράται καὶ ὁ κολμπερτισμὸς ἐν Γαλλίᾳ ἐβυσίαζαν διττῶς τὸν καλλιστηγῆν, ἐμποδίζοντες ἀφ' ἐνδὸς τὰς ἐξαγωγὰς γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἐπιτρέποντες ἀφ' ἐτέρου τὰς εἰσαγωγὰς, ἐνῶ ἀντιθέτως, διὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα ἠμπόδιζον τὰς εἰσαγωγὰς καὶ ὑπεσθόθηον τὰς ἐξαγωγὰς.

Ἄλλ' ἢ προστασία τῆς βιομηχανίας πρέπει νὰ τοισθῆ ὅτι ἦτο οὐσιαστικῶς προστασία τῶν βιομηχάνων καὶ ὄχι τῶν ἐργατῶν. Οἱ ἐργάται παρέμενον εἰς κατὰστασιν ἀφαντάστου ἀθλιότητος, περὶ τῆς ὁποίας θὰ μὰς δοθῆ κατωτέρω εὐκαιρίο νὰ ὁμιλήσωμεν. (Gide - Rist σελ. 32, 33, 34).

Διὰ τὴν Γαλλίαν ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ἕνα ἄλλο ἐμπόδιον τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας : τὰ ἐσωτερικὰ τελωνεῖα, τὰ ἀπομονώνοντα τὴν μίαν ἐπαρχίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης.

Ὁ Turgot, σύγχρονος τῶν φυσιοκρατῶν, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων «φιλελευθέρων». Ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου 16ου, πρῶτον διέταξε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἐσωτερικῶν τελωνείων. Καὶ βραδύτερον ἐπιχείρησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας διὰ τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιῶν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχε**.

* Ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω διὰ νὰ καταδεί-

* Webb, 1ον Κεφ.

** Gide, Cours I, σελ. 9 ὑποσ.

ξωμεν ότι, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφάνισως τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἡ ἐλευθερία τῶν παραγωγῶν ἀπεπνίγετο μέσα σὲ ἓνα ἀντιοικονομικὸν δίκτυον περιορισμῶν, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν ὑπολείμματα τοῦ μεσαιῶνος ἄλλοι δὲ προήρχοντο ἀπὸ ἰσχυρὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ὑποστηριζόμενα ἀπὸ ψευδεῖς οἰκονομικὰς θεωρίας (Rist).

Ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους δὲν ἀπέβλεπεν, ὅπως σήμερον, εἰς τὴν προστασίαν τῶν οἰκονομικῶς ἀδυνάτων ἐναντι τῶν ἰσχυρῶν. Ἀπέβλεπε τουναντίον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πανισχύρων μεγαλοβιομηχανῶν καὶ μεγαλεμπόρων εἰς βᾶρος τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων τάξεων, ἤτοι τῶν μικροκαλλιεργητῶν, τῶν μικροκτηνοτρόφων καὶ τῶν ἐργατῶν. Εἰς πλείστας περιπτώσεις ὁ νόμος ἐπενέβαινεν ὑπὲρ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ κατὰ τῶν ἐργατῶν.

Κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, τῆς ἐπικρατούσης ἐν Δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 6^ο ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ὕψωσαν τὴν φωνήν των οἱ φυσιοκράται καὶ ὁ Σμιθ, διδάσκοντες τὸν φιλελευθερισμὸν, κηρύσσοντες τὸ εὐαγγέλιον τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας.

Ὅταν ἡ νομοθεσία ἐπιτρέπει εἰς τὸν δυνατὸν τῆς ἡμέρας νὰ καταπιέξῃ «νομίμως» τὸν ἀσθενέστερον, τὸ πρῶτον καθήκον τοῦ πράγματι φιλελευθέρου ἀνθρώπου εἶναι νὰ ζητήσῃ τὴν κατάργησιν τῆς ἀδίκου αὐτῆς νομοθεσίας καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Αὐτὸ ἔκαμαν ὁ Σμιθ καὶ οἱ φυσιοκράται.

Ὅταν βραδύτερον ὁ ἰσχυρὸς, ἄχρηστος ὀπισθεν τοῦ δῆθεν σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, διεκδικεῖ τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιῆται ἐλευθέρως τὴν δυνάμιν του ἀνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ διὰ νὰ στραγγαλιζῇ τὸν ἀσθενέστερον, τὸ καθήκον τοῦ φιλελευθέρου τοῦ σεβομένου τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντιθέτον: Νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων ἐπέμβασιν τοῦ νόμου. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ρόλος τῶν σοσιαλιστῶν καὶ σοσιαλιζόντων καθ' ἕλον τὸν 19ον αἰῶνα. Οἱ σοσιαλισταὶ ὑπῆρξαν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, παρὰ τὴν φαινομενικὴν ἀντιθεσίαν, οἱ πραγματικοὶ συνεχισταὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σμιθ καὶ τῆς φιλελευθέρας παραδόσεως.

II. Ὁ πραγματικὸς φιλελευθερισμὸς τοῦ Σμιθ

Ὁ Σμιθ δημοσιεύει τὸ βιβλίον του τὸ 1776, ὅποτε εὑρίσκεται εἰς τὰς ἀρχάς τῆς ἡ λεγομένη «βιομηχανικῆ ἐπανάστασις», ἤτοι ἡ ὑποκατάστασις ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τῆς μεγάλης βιομηχανίας τῆς μικρᾶς κατ' οἶκον βιοτεχνίας.

Εἶναι εὐκολον ἤδη ν' ἀντιληφθῶμεν εἰς τί ἀπέβλεπεν ὁ Ἄδαμ Σμιθ δταν, θέτων τὰ θεμέλια τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἐστήριξε ταύτην ἐπὶ τῆς «οἰκονομικῆς ἐλευθερίας».

Ὁ Σμιθ, ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας, ἐζήτησε τὴν κατάργησιν τῶν μεσαιωνικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι ἀπέπνιγον πᾶσαν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν. Ἐζήτησε τὴν κατάργησιν τῶν σκανδαλωδῶν νόμων, οἱ ὅποιοι ἐνίσχυσον τοὺς βιομηχάνους καὶ μεγαλεμπόρους εἰς βᾶρος τῶν ἄλλων τάξεων καὶ τῶν ἐργατῶν.

Ὁ Ἄδαμ Σμιθ ἐζήτησε πράγματι τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀσκήσεως τῆς τέχνης, τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος.

«Ἡ πλέον ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος ἰδιοκτησία, λέγει, εἶναι ἡ ἰδιοκτησία τῆς ἰδίας τέχνης, τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος ἐκάστου ἀνθρώπου, διότι αὕτη εἶναι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς προέρχονται αἱ ἄλλης φύσεως ἰδιοκτησίαι. Ὁ πλοῦτος τοῦ πτωχοῦ εἶναι ἡ

δύναμις και ή δεξιότης τών χειρών του. Τò γὰ τόν ἐμποδιζή τις νά χρησιμοποιήσῃ αὐτήν τήν δύναμιν και αὐτήν τήν ἰκανότητα κατὰ τόν τρόπον ποῦ κρίνει συμφέροντα, ἐφ' ὅσον δὲν ζημιώῃ κανένα, ἀποτελεῖ σαφῆ παραβίασιν τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἰδιοκτησίας και εἶναι κατάφωρος σφετερισμός τῆς νομίμου ἐλευθερίας ... » (I, X).

Ὁ Σμιθ ἀνέμενε τήν οικονομικήν πρόδοον, τήν αὐξῆσιν τῆς παραγωγῆς και τήν ἀνύψωσιν τῆς κοινῆς εὐημερίας ἐκ τῆς ἐλευθερίας δράσεως τῶν ἀτόμων ὑπὸ τήν ὄθησιν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος. Ἡ «φυσική προσπάθεια κάθε ἀτόμου πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεώς του» ὁδηγεῖ αὐτομάτως πρὸς τὸ γενικὸν καλόν.

Ἀποδέχεται ἐπομένως ὁ Σμιθ, κατὰ κανόνα, τήν ἁρμονίαν τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων μὲ τὸ γενικὸν συμφέρον και ἀποκρούει πᾶσαν παρέμβασιν τοῦ κράτους εἰς τήν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς.

Ἄλλ' ἢ «**μὴ παρέμβασις**» δὲν εἶναι διὰ τόν Σμιθ δόγμα, δὲν εἶναι κανὼν γενικὸς ἀλλὰ μᾶλλον «κανὼν σωφροσύνης», ὅπως θὰ εἴπῃ μετὰ ἕνα αἰῶνα ὁ Wagner.

Πῶς ἀντελαμβάνετο ὁ Σμιθ τὸν κανόνα τῆς μὴ παρεμβάσεως φαίνεται καθαρὰ ἐκ τῶν ἐξαιρέσεων τὰς ὁποίας ἀποδέχεται. Ὅταν ζητεῖ τήν παρέμβασιν τοῦ Κράτους διὰ τὸν διακανονισμόν τοῦ ἐκδοτικοῦ δικαίωματος τῶν τραπεζῶν ἐπάγεται : «Τοιοῦτοι διακανονισμοὶ εἶναι ἀναμφιβόλως δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν, ἐν τινὶ μέτρῳ, ὡς παραβιάσις τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' αἱ ἐκδηλώσεις τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας ἐνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ ἀτόμων, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ θέσουν εἰς κίνδυνον τὴν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας ὀλοκλήρου, συγκρατοῦνται και πρέπει νὰ συγκρατοῦνται ἀπὸ τοὺς νόμους **οἰασοδήποτε κυβερνήσεως, τῆς πλέον φιλελευθέρας ὅσον και τῆς πλέον δεσποτικῆς**». (II, II).

Ταῦτα διὰ τήν ἐποχὴν του, καθ' ἣν ὁ καπιταλισμὸς εὕρισκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα.

Εἶναι εὐκόλον νὰ ἀντιληφθῇ τις τί θὰ ἔλεγε ἐὰν ἔγραφε μετὰ 100 ἔτη και ἐὰν ἔβλεπε τήν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας πράγματι κινδυνεύουσαν ἀπὸ τὰ τράστ, τὰ καρτέλ και τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐλευθερίας μικροῦ ἀριθμοῦ ἀτόμων. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι θὰ ἐθυσίαζε τήν ἐλευθερίαν (;) ὀλίγων κεφαλαιοκρατῶν, τραπεζιτῶν, βιομηχάνων (τράστ, καρτέλ) χάρις **τῆς ἀσφαλείας και τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας τῆς κοινωνίας**.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐξαιρέσεις, ἀπεδέχετο ὁ Σμιθ τήν ἁρμονίαν τῶν ἀτομικῶν και τοῦ γενικοῦ συμφέροντος κατὰ κανόνα. Περιώριζεν ὅμως τήν ἁρμονίαν ταύτην εἰς τήν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς. Οὐδέποτε ἐπεξέτεινε ταύτην εἰς τήν διανομήν. Οὐδέποτε ἠγνόησε τὸν ἄνθρωπον και τὸν ἐργάτην. Οὐδέποτε ἰσχυρίσθη ὅτι αἱ σχέσεις ἐργάτου και ἐργοδότη ρυθμίζονται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς και τῆς ζήτησεως κατὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπον.

Τήν ἐλευθερίαν, τήν ὁποίαν κατὰ κανόνα ἐθεώρησεν εὐεργετικήν, οὐδέποτε τήν ἐπεξέτεινε εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ ἐργοδότη και ἐργάτου, ὅπως ἔκαμαν οἱ ἐκμεταλλεῦται τῆς διδασκαλίας του ψευδομαθηταὶ του.

Τουναντίον, ὀλοκλήρως ἢ διδασκαλία του ἀποβλέπει εἰς τήν ἐνίσχυσιν τῶν ἐργατῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θυσιάζει τήν ἐλευθερίαν και ζητεῖ τήν κρατικήν παρέμβασιν.

Ὁ Σμιθ οὐδεμίαν συμπάθειαν τρέφει πρὸς τοὺς ἐργοστασιάρχας και μεγαλεμπόρους τῆς ἐποχῆς του, και δὲν τὸ ἀποκρύπτει. Εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ βιβλίου

του είδομεν ἤδη ὅτι τοὺς κακομεταχειρίζεται δριμύτατα.

Θεωρεῖ τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν γαιοκτημόνων ὡς ἑναρμονιζόμενα συνήθως μὲ τὸ δημόσιον συμφέρον. Ἀντιθέτως, τὰ συμφέροντα τῶν ἐργοστασιάρχων καὶ τῶν μεγαλεμπόρων ὁ Σμίθ φρονεῖ ὅτι οὐδέποτε συμφωνοῦν ἀπολύτως μὲ τὸ συμφέρον τοῦ κοινού. «Οὗτοι, λέγει, ἔχουν συνήθως συμφέρον νὰ ἐξαπατοῦν καὶ νὰ καταπιέζουν τὸ κοινόν, καὶ εἰς πλείονας τῆς μιᾶς εὐκαιρίας πράγματι τὸ ἐξηπάτησαν καὶ τὸ κατεπίεσαν» (I, XI).

Μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, αἱ συμπάθειαι τοῦ Σμίθ εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει μὲ τοὺς ἐργάτας.

Ὅταν τοῦ ὁμιλοῦν δι' ἐπιχειρηματίας ἀλτρουιστὰς οἱ ὁποῖοι... ἔχουν ὡς γνώμονα τῶν πράξεών των τὸ γενικὸν συμφέρον, ὁ Σμίθ ἀπαντᾷ μὲ δυσκόλως ἀποκρυπτόμενον εἰρωνικὸν σκεπτικισμόν: «Δὲν εἶδα ποτὲ νὰ κάμουν μεγάλα καλὰ αὐτοὶ ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἐμπορεῦνται μὲ σκοπὸν τὸ κοινὸν συμφέρον. Πρόκειται περὶ ὑποκρισίας...»*.

Καμμίαν «ἀρμονίαν» δὲν ἀντιλαμβάνεται ὁ Σμίθ ὑφισταμένην μεταξὺ τῶν συμφερόντων ἐργοδότου καὶ ἐργάτου.

Ἐν τῇ συμπάσει τῆς ἐργασίας κάθε ἄλλο βλέπει ἢ τὴν ἐλευθερὰν σύμπτωσιν τῶν δύο βουλήσεων, τοῦ ἐργοδότου καὶ τοῦ ἐργάτου, τὴν καθιερώουσαν τὴν σύμπτωσιν τῶν συμφερόντων καὶ ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ γενικοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ Σμίθ ἀποδέχεται ὅτι ἡ περίφημος ἐλευθερία ἐν τῇ συμπάσει μεταξὺ ἐργοδότου καὶ ἐργάτου εἶναι πραγματικὴ μόνον πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐργοδότου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται πάντοτε ἐν πλεονεκτικῇ θέσει**.

Τὰ ἐργατικά ἡμερομίσθια, λέγει, κανονίζονται διὰ συμφωνίας μεταξὺ ἐργάτου καὶ ἐργοδότου. Ἄλλ' οἱ δύο αὐτοὶ συμβαλλόμενοι δὲν ἔχουν τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Ὁ ἐργάτης θέλει νὰ πάρῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα, ὁ δὲ ἐργοδότης θέλει νὰ πληρῶσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα.

Εἶναι εὐκόλον—ἐξακολουθεῖ ὁ Σμίθ—νὰ ἀντιληφθῇ τις ποῖος τῶν δύο θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ θὰ ἐπιβάλῃ τοὺς ὅρους του.

Οἱ ἐργοδοταί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, δύνανται ὡς ἐκ τούτου νὰ συνασπίζωνται εὐκολώτερον. Ἄλλως τε «ὁ νόμος τοὺς τὸ ἐπιτρέπει ἢ τουλάχιστον δὲν τοὺς τὸ ἀπαγορεύει, ἐνῶ τὸ ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἐργάτας».

Εἰς τὴν πάλιν μεταξὺ γαιοκτημόνος, ἐργοδότου, ἐργοστασιάρχου ἢ ἐμπόρου ἀφ' ἑνός, καὶ ἐργάτου ἀφ' ἑτέρου, ὁ πρῶτος θὰ ὑπερισχύσῃ ἀσφαλῶς. Διότι οἱ ἐργοδοταί—κεφαλαιοῦχοι δύνανται κατὰ κανόνα, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦσιν οὐδὲ ἓνα ἐργάτην, νὰ ζήσουν ἀπὸ τὰ κεφάλαια ποὺ ἔχουν ἤδη κερδίσει (συσσωρεύσει) καὶ νὰ ἀναμείνουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν συγκρούσεων.

Ἐνῶ, ἀντιθέτως, πολλοὶ ἐργάται δὲν δύνανται νὰ μείνουν ἄνευ ἐργασίας οὔτε μίαν ἐβδομάδα, πολλοὶ ὀλίγοι δύνανται νὰ ἀναμείνουν ἐπὶ ἓνα μῆνα καὶ σχεδὸν οὐδεὶς ἐπὶ ἓν ἔτος.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντικειμενικότης μὲ τὴν ὁποῖαν ἀντιμετωπίζει ὁ Σμίθ τὴν πάλιν μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν καὶ ἡ καταφανὴς συμπάθεια τὴν ὁποῖαν

* Βιβλ. IV, κεφ. II.

** Βιβλ. I, VIII.

πρέπει πρὸς τοὺς ἀσθενεστέρους, δηλ. πρὸς τοὺς ἐργάτας, τὸν ὁδηγεῖ μέχρι τοῦ σημείου νὰ διατυπώσῃ στοιχειωδῶς τὴν θεωρίαν ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ στηριχθῆ ἄρα ὑπὲρ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἐργατικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὁ ἐργάτης, λέγει ὁ Σμίθ, ἀπελάμβανεν δλοκλήρου τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας του μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ γῆ ἔγινεν ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο κεφάλαια εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς*.

Ἄφ' ἧς ἡ γῆ καὶ τὰ κεφάλαια ἔγιναν ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ὁ ἐργάτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μοιράζεται τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του μὲ τὸν κεφαλαιούχον καὶ τὸν γαιοκτήμονα (I. VI).

Πλὴν τῆς περιπτώσεως τῶν ἀποικίων, κατὰ τὸν Σμίθ, ἡ πρόσοδος τοῦ γαιοκτήμονος καὶ τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου **κατατρώγουν τὸ ἡμερομισθίον, καὶ αἱ ἀνώτεροι τάξεις τοῦ ἔθνους καταπιέζουν τὴν κατωτέραν**» (IV, VII, 2).

Βεβαίως δὲν γίνεται πολὺς θόρυβος διὰ τοὺς συνασπισμοὺς μεταξὺ ἐργοδοτῶν, ἐνῶ ὁμιλοῦν καθημερινῶς διὰ τοὺς συνασπισμοὺς μεταξὺ ἐργατῶν. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ συνεννοήσεις μεταξὺ ἐργοδοτῶν, αἱ τείνουσαι εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὸ ὑφιστάμενον ἐπίπεδον (Σμίθ), εἶναι συνεννοήσεις **σιωπηραὶ** ἀλλὰ διαρκεῖς καὶ ἐπίμονοι. Ἡ παραβίασις αὐτῶν θεωρεῖται ἀπιστία ἔναντι τῶν συναδέλφων. Αἱ συνεννοήσεις αὐταὶ θεωροῦνται φυσικαί, οὐδένα ξενίζουσι καὶ οὐδαὶ γίνεται δι' αὐτὰς λόγος,

Πολλάκις οἱ ἐργοδοταὶ **«συνωμοτοῦν»** διὰ τὸν ὑποβιβασμὸν τῶν ἡμερομισθίων

Αἱ συνωμοσίαι αὐτοῦ τοῦ εἴδους γίνονται ἐν πάσῃ σιωπῇ καὶ μυστικότητι. Οἱ ἐργάται πολλάκις ὑποχωροῦν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ οὐδαὶ πλέον ἀκούεται λόγος.

Πολλάκις θύμωσιν οἱ ἐργάται ἀντιτάσσουσι ἄμυναν κατὰ τῶν συνωμοσιῶν αὐτῶν τῶν ἐργοδοτῶν. Πολλάκις πάλιν συνασπίζονται ἄνευ ἄλλου λόγου, διὰ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν αὔξησιν τῶν ἡμερομισθίων.

Ἄλλ' εἴτε ἀμυντικαὶ εἴτε ἐπιθετικαὶ εἶναι αἱ ἐνώσεις αὐταὶ τῶν ἐργατῶν, δημιουργεῖται ἐξ αὐτῶν μεγάλος θόρυβος. Καταφεύγουσιν εἰς διαιρέσεις μετὰ τῆς μανίας ἢ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς ἀπληγισμένους ἀνθρώπους τοῦ εὐρίσκονται εἰς τὸ δίλημμα ἢ νὰ ἀποθάνουν ἐκ πείνης ἢ νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς ἐργοδοτάς διὰ τῆς τρομοκρατίας τὴν ἄμεσον ἱκανοποίησιν τῶν αἰτημάτων των. Οἱ ἐργοδοταὶ, ἐξ ἄλλου, δὲν κραυγάζουσιν ὀλιγώτερον. Δὲν παύουσιν νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν αὐστηράν ἐφαρμογὴν τῶν αὐστηροτάτων νόμων τῶν στρεφόμενων ἐναντίον τῶν ἐργατικῶν ἐνώσεων.

Πολὸ σπανίως οἱ ἐργάται ἐξέρχονται κερδισμένοι ἐξ αὐτῶν τῶν διαίωσιν καὶ θορυβῶδων ἐκδηλώσεων. Συνήθως ὑποχωροῦν πρὸ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἢ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν των.

Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ὡς συνήθως καὶ ἐπὶ παντός ἄλλου θέματος, ὁ Σμίθ δὲν ἦτο ἀποκλειστικός. Ὁμίλει κατὰ κανόνα ἐπιδεχόμενον ἐξαιρέσεις.

Παραλλήλως πρὸς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ἀπεδέχετο καὶ τὰ **πάθη** τῶν ἀνθρώπων, ὡς οικονομικὰ ἐλατήρια.

* I. VIII).

Αί παρατηρήσεις του, λέγει ο ίδιος, δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀνθρώπων ἀλλ' ἐπὶ τῆς μεγάλης αὐτῶν πλειονότητος. Ἐφαρμόζονται ἐπὶ ἀγ- θρώπων συνήθους εὐφυΐας καὶ σωφροσύνης. Ἀναγνωρίζει ὁ Σμίθ ὅτι οἱ κανόνες τῆς συνήθους φρονήσεως δὲν καθοδηγοῦν τὰς ἐνεργείας πάντων τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ἐπιδρῶν πάντοτε ἐπὶ τῶν πράξεων τῆς πλειονότητος.

Ἐπίσης ἀποδέχεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν νὰ ἀγνοῆσῃ ἢ νὰ παρα- γνῶρισῃ τὸ πραγματικόν του συμφέρον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἢ προσπάθειᾳ τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ἀνθρώπων νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν των ὁδηγεῖ αὐτομά- τως πρὸς τὸ γενικὸν καλόν. **Ἀλήθεια τὴν ὁποῖαν καὶ σήμερον πάντες ἀποδέ- χονται.** Ὁ Σμίθ, ὅταν ὁμιλεῖ περὶ συμφέροντος, δὲν ἐννοεῖ μόνον τὸ χρηματικὸν συμφέρον. Ἐν βιβλ. I κεφ. X τμ. δ', ὁμιλῶν διὰ τὸ σύστημα τῶν συντεχνιῶν, τῶν μαθητευομένων κλπ. λέγει : **Ἐἰς τὰς κατωτέρας ἀπασχολήσεις ἢ ἀμοιβῇ** τῆς ἐργασίας εἶναι τὸ μόνον **θέλητρον (attract)** τῆς ἐργασίας». Ἀποδέχεται ἄρα ὅτι εἰς τὰς ἀνωτέρας ἀπασχολήσεις ὑπάρχουν καὶ ἄλλα θέλητρα πλὴν τῆς ἀμοιβῆς. Αἱ ἀνώτεροι δὲ αὐταὶ ἀπασχολήσεις (ἐφευρετῶν, μηχανικῶν) συντελοῦν πολλὰς εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόδοον περισσότερον ἀπὸ τὴν **κοινὴν προσπάθειαν.**

Τὸ περὶ ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, δὸν κεφάλαιον τοῦ Ἰου βιβλ. τοῦ **«Πλούτου τῶν Ἐθνῶν»**, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν δικαιολογητικὴν βάσιν τῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας. Ἐκθέτει βεβαίως ὁ Σμίθ τὴν σκληρὰν πραγματικότητά. «Ἡ ζήτησις ἀνθρώπων κανονίζει ἀναγκαίως τὴν παραγωγὴν ἀνθρώπων, ὅπως κάμνει ἡ ζήτη- σις διὰ πᾶν ἄλλο ἐμπόρευμα. Ἐπισπεύδει τὴν παραγωγὴν ὅταν βαδίζει πολὺ ἀργά, καὶ τὴν σταματᾷ ὅταν βαδίζει πολὺ ταχέως». Ἡ ζήτησις ἐργασίας καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη αὐξήσις τῆς ἀμοιβῆς ἐπιφέρουν αὐξήσιν τῶν γεννήσεων καὶ μείωσιν τῆς θνησιμότητος τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ ἐπομένως, τελικῶς, αὐξήσιν τοῦ ἐργα- τικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀντιθέτως ἢ κακὴ ἀμοιβὴ ἐπιφέρει μεγάλην θνησιμότητα εἰς τὰ τέκνα τῶν ἐργατῶν καὶ, ἐπομένως, μείωσιν τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἄλλ' ἂν ἐκθέτει ὁ Σμίθ τὰ πράγματα ὡς ἔχουν, οὐδαμῶς ἰσχυρίζεται ὅτι ταῦτα ἔχουν ὡς ἄριστα καὶ ὅτι πρέπει ὁ ἐργάτης νὰ ἀφήνεται ἀπροστάτευτος καὶ νὰ ὑφίσταται τὴν τύχην πού τοῦ ἐπιφυλάσσει ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζῆ- τήσεως.

Ἐὰν περιέγραψε τὰ ἀγαθὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, δὲν ἀπέκρυψεν ὅμως τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ, δηλ. τὴν ἀποκλήνωσιν τοῦ ἐργάτου, καὶ συνέστησε μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῆς : Τὴν ὑποχρεωτικὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, δαπά- ναις ἐν μέρει τοῦ κράτους, συνισταμένην δὲ εἰς ἀνάγκωσιν, γραφὴν, ἀρίθμησιν. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀπεμακρύνοντο τὰ μικρὰ παιδιά ἀπὸ τὴν κτηνώδη ἐργασίαν τοῦ ἐργοστασίου, ἢ πρότασις αὐτῆ τοῦ Σμίθ ἦτο, διὰ τὴν ἐποχὴν του, γεγονός σημαντικόν, σημαντικώτερον ἴσως ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερον ἢ εἰσαγωγὴ τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων.

Ὁ Σμίθ περιγράφει ἐπίσης τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα πού ἔχει ἐπὶ τῆς ὀ- γείας τοῦ ἐργάτου ἢ ἐξαιρετικῶς μακρὰ ἐργασία. Καὶ κηρύσσεται ὑπὲρ τοῦ περι- ορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας καὶ διὰ λόγους ἀνθρωπισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ λό- γους παραγωγικότητος. Διότι ἡ μακρὰ ἐργασία καὶ τὴν ἀποδοτικότητα τοῦ ἐργά- του μειώνει καὶ τὴν χρήσιμον ζωὴν του, τὴν παραμονὴν ἐν τῷ ἐργοστασίῳ, θὰ ἐπιβραχύνῃ.

Ἡ πάλῃ τὴν ὁποῖαν διεξάγει κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του φαίνεται καθαρὰ διὰ μέσου τῶν γραμμῶν του. Προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ φιλεργατικά μέτρα δὲν ἐπιβάλλονται μόνον διὰ λόγους ἀνθρωπισμοῦ ἀλλὰ καὶ διότι δι' αὐτῶν ἀυξάνει ἢ παραγωγικότης τῶν ἐργατῶν. Οὕτω μόνον ἐλπίζει νὰ κάμψῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐργοδοτῶν.

Διὰ μακρῶν ἐπίσης ἐξαιρεῖ ὁ Σμιθ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων. Ποῖος, λέγει, δύναται νὰ παραπονεθῇ διὰ τὰ ὑψηλὰ ἡμερομισθία, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ συγχρόνως αἰτία τῆς γενικῆς εὐημερίας ;

Ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ, κατὰ τὸν Σμιθ, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ παρασκευάζουν τὴν τροφήν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ οἰκήματα δι' ὀλόκληρον τὸ ἔθνος ἀπολαμβάνουν ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας των ἄρκετὰ ὥστε νὰ τρέφονται, νὰ ἐνδύονται καὶ νὰ διακίπνῳν κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν.

Τὰ ὑψηλὰ ἡμερομισθία αὐξάνουν τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, λέγει ὁ Σμιθ, ἀποκρούον ἐκ τῶν προτέρων ἐκείνους ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἐργατικὴ νομοθεσία καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόνοια μειώνουν τὴν παραγωγικότητα. «Ἐπαρκῆς δίκαια αὐξάνει τὴν σωματικὴν δύναμιν τῶν ἐργατῶν». Οἱ ἐργάται εἶναι «πλέον ἐνεργητικοί, πλέον ἐπιμελεῖς, πλέον ταχεῖς ἐκεῖ ὅπου τὰ ἡμερομισθία εἶναι ὑψηλὰ παρὰ ἐκεῖ ὅπου εἶναι χαμηλά». Ὁ Σμιθ δέχεται ὡς κοινωνικῶς ὠφέλιμα τὰ μεγάλα ἡμερομισθία.

Ἀντιστρόφως, καταδικάζει τὰ μεγάλα κέρδη. «Οἱ ἔμποροί μας, λέγει, καὶ οἱ βιομήχανοι παραπονοῦνται πολὺ διὰ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων, τὰ ὁποῖα αὐξάνουν τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων καὶ οὕτω μειώνουν τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων των εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Ἀλλὰ δὲν λέγουν τίποτε διὰ τὰ μεγάλα κέρδη. Σιωποῦν ὅταν πρόκειται διὰ τὰς βλαβερὰς συνεπειὰς τῶν ἰδίων αὐτῶν κερδῶν. Παραπονοῦνται μόνον διὰ τὰ τῶν ἄλλων. (Β:6λ. Ιον κεφ. 8 καὶ 9, σελ. 133, 201).

Αὐτὸς εἶναι ὁ πραγματικὸς Σμιθ. Ἐνὸς σοσιαλιστῆς δὲν θὰ ὠμίλει εἰς πολὺ διαφορετικόν τόνον.

III. Ἐπικράτησις φιλελευθερισμοῦ — Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα

Μετὰ τὴν δημοσίευσίν του (1776), τὸ ἔργον τοῦ Σμιθ ὑπῆρξεν ὁ στόχος τῶν μεγαλεμπόρων, τῶν μεγαλοβιομηχάνων καὶ τῶν πληρωμένων ὀργάνων των. Ἡ συνεχὴς καὶ ἐπίμονος ἀντίδρασις αὐτῶν ἠμπόδιζεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ Σμιθ περὶ οἰκονομικῆς ἐλευθερίας*.

Ἐν τούτοις ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκρύπτεται ἐπὶ μακρόν. Ἐν τέλει ἀναλάμπει.

Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σμιθ τὰ λείψανα τῶν μεσαιωνικῶν περιορισμῶν τῆς παραγωγῆς καταλύονται. Τὰ οἰκονομικὰ ὑπὲρ ὀρισμένων τάξεων προνόμια καταργοῦνται, παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐνδιαφερομένων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος (1800—1830) ὁ φιλελευθερισμὸς κυριαρχεῖ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει. Διδάσκειται ὑπὸ τῶν οἰκονομολόγων καὶ ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Laissez—faire. Πλήρη*

* Préface Garnier εἰς ἐκδ. Σμιθ 1822 σελ. CXVIII.

οικονομική ἐλευθερία ἐπικρατεῖ, ἐπιτρέπουσα καὶ ὑποβοηθοῦσα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καπιταλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιτελεῖ θαύματα. Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή αὐξάνει ἀλματωδῶς.

Ἄλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ἄλλη ὄψις τοῦ νομίσματος. Σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ — τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων μὲ τὰ μεγάλα στερεὰ κεφάλαια καὶ τοὺς πολλοὺς ἐργάτας— ἐμφανίζεται καὶ ἀναπτύσσεται μία εὐρεία τάξις προλεταρίων, ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι δὲν διαθέτουν ἄλλο τι παρὰ μόνον τὴν δύναμιν τῶν χειρῶν των καὶ οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθλιότητα, εὐρισκόμενοι εἰς κατάστασιν χειροτέραν ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς δούλους.

Ἡ δημιουργία τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου, ζῶντος ὑπὸ συνθήκας ἐσχάτης ἀπαθλιώσεως, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐμφάνισης τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐξελισσομένου ἀλματωδῶς ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς φιλελευθέρας οἰκονομίας.

Αἱ περιοδικαὶ οἰκονομικαὶ κρίσεις ὑπῆρξαν τὸ δεύτερον ἀποτέλεσμα. Τὸ 1815, τὸ 1818, τὸ 1825, ἤτοι τρεῖς ἐντὸς δεκαετίας συγκλονιστικαὶ κρίσεις ἔρριψαν εἰς τὰ πεζοδρόμια χιλιάδας ἐργατῶν, προεκάλεσαν ταραχὰς καὶ σπασίματα μηχανῶν. (Αἱ μηχαναὶ ἐθεωρήθησαν αἰτία τῆς ἀχρηστεύσεως τῶν ἐργατῶν). Ἐκτοτε αἱ διακυμάνσεις καὶ αἱ κρίσεις ἐπαναλαμβάνονται περιοδικῶς κατὰ 8—10 ἔτη εἰς ὄλον ἐν εὐρυτέραν ἀκτίνα καὶ μεγαλυτέραν ἔντασιν.

Ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, τὸ κράτος δὲν ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὰς σχέσεις μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν. Τὸ μόνον μέτρον ποὺ λαμβάνει τὸ κράτος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναδίωσιν τῶν συντεχνιῶν εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις παντὸς εἴδους συνασπισμοῦ, πάσης φύσεως ἐνώσεως. Ἄλλ' ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη, ὡς εἶπομεν, δὲν παραβιάζει τοὺς ἐργοδοτάς, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ συνεννοοῦνται χωρὶς νὰ συνασπίζωνται. Ἡ ἀπαγόρευσις τῶν συνεννοήσεων ἀφορᾷ μόνον τοὺς ἐργάτας, οἱ ὅποιοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἄνευ κρατικῆς προστασίας, ἀβοήθητοι καὶ ἀνοργάνωτοι, εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πανισχύρων κεφαλαιοκρατῶν.

Ἐξ ἄλλου, ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν συμβάσεων. Ἄλλ' ἐν τῇ συμβάσει τῆς ἐργασίας μεταξὺ ἐργοδοτοῦ καὶ ἐργάτου, ὅταν ὁ νόμος ἀπουσιάζῃ, ὁ μόνος πραγματικῶς ἐλεύθερος εἶναι ὁ ἐργοδοτὴς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ «ἐλεύθερον» παζάρευμα μεταξὺ ἐργοδοτοῦ καὶ ἐργάτου κατέστη ἡ γενικὴ μέθοδος τοῦ κανονισμοῦ τῶν ἡμερομισθίων. Τότε ἔγινεν ἐκδηλὸς ἡ μεγάλη ἀδικία τὴν ὁποίαν ἀπετέλει διὰ τοὺς ἐργάτας ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ συνασπισμοῦ.

«Ἐνας μόνος ἐργοδοτὴς—λέγει κάποιος λόρδος τῆς ἐποχῆς—εἶχε τὸ δικαίωμα εἰς κάθε στιγμὴν νὰ ἀποπέμψῃ ὅλους τοὺς ἐργάτας του συγχρόνως—ἐκατόν ἢ χιλίους—ἐὰν δὲν ἤθελαν νὰ δεχθοῦν τὰ ἡμερομίσθια τὰ ὅποια τοῦ ἐφαίνετο καλὸν νὰ τοὺς προσφέρῃ. Ἄλλ' ἐθεωρεῖτο ὡς ἐγκλημα διὰ τὸ σύνολον τῶν ἐργατῶν τὸ γεγονός νὰ ἐγκαταλείψουν ὅλοι συγχρόνως τὸν ἐργοδοτὴν αὐτὸν, ἐὰν ἤρνειτο νὰ τοὺς δώσῃ τὰ ἡμερομίσθια ποὺ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς καλὸν νὰ ζητήσουν» *.

Μέχρι τοῦ 1819 ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲ ἴχνος νομοθετικῆς προστασίας τῶν ἐργατῶν. Τὸ 1819, τῇ ἐπιμόνῳ εἰσηγήσει τοῦ Owen, καθωρίσθη τὸ θον

* Webb σελ. 72.

έτος ως κατώτατον όριον εισδοχής τών παιδιών εις τὰ εργοστάσια.

Διά τὰ παιδιά άνω τών 9 έτων ούδεις ύφίσταται περιορισμός. Τό 1835 εις μόνα τὰ Άγγλικά βιομηχανικά εργοστάσια έριου, βάμβακος, λίνου και μετάξης ειργάζοντο 4 800 άγόρια και 5 300 κορίτσια κάτω τών 11 έτων, 67 000 άγόρια και 89 000 κορίτσια μεταξύ 11 και 18 έτων, 88 000 άνδρες και 102 000 γυναίκες άνω τών 18 έτων. Έν συνόλω 159 800 άρρενες και 196 300 γυναίκες.

Έν Άγγλία, κατά την εποχήν αυτήν, είχαν χάσει τελείως την συναίσθησιν ότι οι εργάται παρέμεναν έν πάση περιπτώσει άνθρωποι και ότι δέν ήτο δυνατόν νά εργάζονται όπως αι μηχαναί, ήμέρας και νυκτός*.

Εις τοιούτον σημειον πορώσεως είχαν φθάσει επιστήμονες εξωνημένοι από τους κεφαλαιοκράτας, ώστε Ιατρος, έρωτώμενος επισήμως υπό επιτροπής τής θουλής τών λόρδων, έν θεωρη ή επιβλαβή διά νεαρά άτομα εργασία συνεχή 16, 17, 18 ώρων, άπήνησεν άρηγτικώς! Και άκόμη υπερήσπισεν... επιστημονικώς την γνώμην ότι και ή 24ωρος συνεχής εργασία, ή άπαιτουμένη άπαξ τής έβδομάδος κατά την έναλλαγήν τής έάρδιας, δέν είναι επιβλαβής εις την υγείαν τών νεαρών εργατών. Και ό Sismondi (έργα 1819—1837), πρώτος κριτικός του κεφαλαιοκρατικού συστήματος, θλιβεράς έντυπώσεις απέκόμισεν έξ Άγγλίας. «Είδον εκεί, έγραφε, την παραγωγην αύξανόμενην και τās άπολαύσεις έλαττωμένας. Αί μάζαι του πληθυσμού, καθώς και οι φιλόσοφοι, φαίνεται νά έλησμόνησαν ότι ή αύξησις του πλούτου δέν είναι ό σκοπός τής πολιτικής οικονομίας αλλά τό μέσον τό όποιον αυτη μεταχειρίζεται διά νά προαγάγη την ευδαιμονίαν πάντων τών ανθρώπων». Και διερωτάται ό Sismondi: Μήπως ή Άγγλία έλησμόνησε τους ανθρώπους, μήπως έθυσίασε τους ανθρώπους εις τὰ πράγματα, τόν σκοπόν εις τὰ μέσα**;

Έν Γαλλία οι όροι τής εργασίας είναι έξ Ίσου άπάνθρωποι. Οι εργάται τής Γκρενόμπλης ειργάζοντο επί 14ωρον άντι ήμερομισθίου 6—8 όβολών. Τὰ παιδιά εργάζονται εις τὰ κλωστήρια επί 12ωρον ή και 14ωρον καθ' έκάστην, έντός άτμοσφαιρας γεμάτης από χνούδι και σκόνην, όπου άποθνήσκουν από φυματίωσιν πριν φθάσουν τὰ 20 έτη. Γενικώς έν Γαλλία ή ήμέρα εργασίας είναι κατά την περίοδον αυτήν 15ωρος ή 16ωρος, πολλάκις δέ 17ωρος. Τὰ παιδιά εργάζονται 13—15 ώρας ήμερησίως (1828).

Πρέπει όμως νά ληφθ ή ύπ' όψιν ότι, λόγω τών χαμηλών ήμερομισθίων και τής άκριθείας τών ένοικίων τών οικίων εις τās πόλεις, οι πτωχοί εργάται ήναγκάζοντο νά κατοικοϋν μακράν τών πόλεων όπου εύρίσκοντο τὰ εργοστάσια. Ούτω, εις την κούρασιν μιās ήμέρας με 15ωρον παραμονήν εις τό εργοστάσιον, προστίθετο και ή ταλαιπωρία τής μεταβάσεως και επανόδου εις την κατοικίαν, απέχουσαν πολλάκις 8 χιλιόμετρα από του εργοστασίου. Τό πράγμα θά ήτο άπίστευτον, έν δέν τό άνέφερον εις τὰ ύπομνήματά του προς την Άκαδημίαν τών Ηθικών Έπιστημών τό 1835 και 1836 και εις τό σύγγραμά του περι τής φυσικής και ήθικής καταστάσεως τών εργατών έν Γαλλία (1840) ό γνωστός συγγραφεύς δόκτωρ Villermé, ό όποιος επί πολλά έτη έμελέτησε την κατάστασιν τών Γάλλων εργατών.

* Herkner Τόμ. Α, παράγρ. 6. Τό Έργατικόν Ζήτημα, Μεταφρ. Καλιτσουάκι.

** Herkner Β, παράγρ. 5 σελ. 53.

και ἐγένετο εὐχαρίστως δεκτὸν παρ' αὐτῶν. Εἶναι ὁμοίως ἐπίσης φανερὸν ὅτι ὁ Ἀδὰμ Σμιθ και ἡ φιλελευθέρα διδασκαλία του οὐδεμίαν εὐθύνην ἔφερον διὰ τὸ κατάντημα εἰς τὸ ὅσοιον περιήγαγε τοὺς ἀνθρώπους ἢ κεφαλαιοκρατία ἐν τῇ γενέσει της.

Εἰς πᾶσαν ἐποχὴν και πάντα τόπον οἱ δυνατοὶ τῆς ἡμέρας προσεπάθησαν νὰ ἐκμεταλλεθοῦν πᾶν θρησκευτικὸν ἢ φιλοσοφικὸν δόγμα και πᾶσαν ἐπιστημονικὴν θεωρίαν δυναμένην νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντά των. Οὕτω και οἱ κεφαλαιοκράται, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν μέχρι και τῆς σήμερον, προσεπάθησαν και προσπαθοῦν νὰ ἐκμεταλλεθοῦν τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην. Ἐχρησιμοποίησαν τὴν φιλελευθέραν διδασκαλίαν τοῦ Σμιθ ἐκεῖ ὅπου αὕτη συνεβάδιζε μὲ τὰ συμφέροντά των ἀλλὰ ἠγνόησαν αὐτὴν ἢ και τὴν διέστρεψαν ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἀντίθετος πρὸς αὐτά.

Ὁ Σμιθ ἠθέλησε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν παραγωγὴν ἀπὸ τὰ δεσμὰ πού τὴν ἐπιβίβαν και νὰ καταργήσῃ τὰ σκανδαλώδη ὑπὲρ τῶν βιομηχανῶν προνόμια. Οὗτοι ἀντέστησαν ὅσον ἦτο δυνατόν. Ἄλλ' ὅταν πλέον, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων και τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῶν προνομίων των, ἔκαμαν ἰδικὴν τῶν τὴν θεωρίαν τῆς ἐλευθέρας οικονομίας, ἀφοῦ τὴν ἐτροποποίησαν και τὴν διέστρεψαν κατὰ τὸ συμφέρον των.

Ὁ Σμιθ ἐδέχετο, ἢ μᾶλλον ἐζήτηει, τὴν παρέμβασιν τοῦ κράτους, ὁσάκις ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῶν κεφαλαιοκρατῶν ἦτο δυνατόν νὰ προκύψῃ κοινωνικὸς κίνδυνος (ἐκδοτικὸν προνόμιον). Και τοῦτο, τὸ 1776, μὲ τὸν καπιταλισμὸν εἰς τὰ σπάργανα, ἀκίνδυνον ἀκόμη, μὲ συγκεντρώσεις κεφαλαίων αἱ ὁποῖαι σήμερον θὰ μᾶς ἐφαίνοντο μᾶλλον παίγνια. Και οἱ κεφαλαιοκράται, ὅταν πλέον ἦσαν ἰσχυροὶ, ἀνακαλύψαντες ὅτι ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία συμφέρει εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τοὺς κατέχοντας ἤδη πλοῦτον και δύναμιν, διεκήρυξαν διὰ τῶν πληρωμένων ὀργάνων των ὅτι ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία πρέπει νὰ εἶναι ἀπόλυτος και ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους ἀποράδεκτος και ἐκεῖ ἀκόμη πού τὴν ἐδέχετο ἢ τὴν ἐζήτηει ὁ Σμιθ.

Ὁ ἰδρυτὴς τῆς πολιτικῆς οικονομίας ἐζήτηει τὴν ἐλευθερίαν ἐν τῇ παραγωγῇ και οὐδόλως ἐπεξέτεινε αὐτὴν εἰς τὰ ζητήματα τῆς διανομῆς, ἤτοι εἰς τὰ ζητήματα ἐργοδοτῶν και ἐργατῶν, ὅπου ἀντιθέτως ἐζήτηει τὴν κρατικὴν παρέμβασιν. Ἐν τούτοις οἱ κεφαλαιοκράται και οἱ διδασκαλοὶ τοῦ «φιλελευθέρου καπιταλισμοῦ» διεκήρυξαν ὡς δῆθεν ἐπιστημονικὸν δόγμα τὴν ἐλευθερίαν ἐν παντί, ὡς ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν ἄρμονίαν τῶν συμφερόντων.

Οἱ λεγόμενοι φιλελεύθεροι ὁπαδοὶ τῆς μαγχεστριανῆς σχολῆς ὁμίλων περιφρονητικῶς διὰ «τὸ ἀποκαλούμενον ἐργατικὸν ζήτημα» και δὲν ἀνεγνώριζον τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν ἐργατικοῦ ζητήματος, μολοντί ἔζων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς ἐργατικῆς κολάσεως, τῆς ὁποίας ἀμυδρὰν ἐδώσαμεν εἰκόνα.

Ὁ ἐκ τῶν κορυφαίων Γερμανῶν μαγχεστριανῶν, ὁ John Prince Smith, δὲν εὗρισκε καμμίαν ἄλλην λύσιν εἰς τὰ παράπονα τῶν ἐργατῶν παρὰ τὴν στερεὸν ὅτυπον ἀπάντησιν : «ἐργάζεσθε και ἀποταμιεύετε». Ἐργάζεσθε και ἀποταμιεύετε ! Σοφὴ, πράγματι συμβουλή πρὸς ἀνθρώπους ἐργαζομένους ἐπὶ 15ωρον. Ἄλλὰ συγχρόνως και σατανικὴ συμβουλή. Ἐργάζεσθε ἀλλὰ και ἀποταμιεύετε ! Μὲ ἄλλα λόγια: μὴ δαπανᾶτε οὔτε τὸ γλισχρον ἡμερομισθίων πού σας δίδομεν. Ἄλλὰ οικονομεῖτε μέρος ἐξ αὐτοῦ ἐπὶ ἑσῆς τῆς ζωῆς σας και τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν σας και καταθέτετε αὐτὸ εἰς τὰς τραπεζάς· δηλαδὴ δώσατέ μας το και πάλιν, διότι μᾶς χρειάζεται !

Κάποιος Ἀγγλικανὸς ἱερεὺς ἔλεγε μὲ πραγματικὸν χιούμορ πρὸς τοὺς ἐργά-
τας: «Νὰ ἐργάζεσθε, νὰ ἐργάζεσθε νύκτα καὶ ἡμέραν. Ἐργαζόμενοι αὐξάνετε
τὴν δυστυχίαν σας καὶ ἡ δυστυχία σας μᾶς ἀπαλλάττει ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σᾶς
ἐπιβάλλωμεν τὴν ἐργασίαν διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου. Ἡ νομικὴ ἐπιβολὴ τῆς ὑπο-
χρεωτικῆς ἐργασίας προκαλεῖ πολλὴν λύπην, ἀπαιτεῖ βιαιότητα, κάμνει πολλὸν
θόρυβον. Ἡ **πεινα**, ἀντιθέτως, ὄχι μόνον ἀποτελεῖ πίεσιν εἰρηνικὴν, σιωπηράν,
ἀδιάκοπον, ἀλλὰ καὶ, ὡς τὸ φυσικώτερον κίνητρον διὰ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν βιομη-
χανίαν, προκαλεῖ ἐπίσης τὰς ἰσχυροτέρας προσπάθειάς» *.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐχαρακτήρισα τοὺς θεωρητικὸς διδασκάλους τοῦ «φιλε-
λευθέρου καπιταλισμοῦ» ὡς εὐρισκομένους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κεφαλαιοκρατίας,
δηλαδὴ ὡς πληρωμένα ὄργανα τῶν κεφαλαιοκρατῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ θεω-
ρηθῶ ὡς ἀκολουθῶν μαρξιστικὴν τακτικὴν, δηλαδὴ ὡς χρησιμοποιοῦν τὰς ὕβρεις
ἀντὶ ἐπιχειρημάτων.

Τοιοῦτους βαρεῖς χαρακτηρισμοὺς δὲν θὰ τοὺς ἐπέτρεπα ποτὲ εἰς τὴν με-
τριότητά μου.

Ἄλλ' ἰδοὺ πῶς ἐκφράζονται δύο ἐπιστήμονες παγκοσμίου κύρους καὶ ἐγνω-
σμένης μετριοπαθείας καὶ ἀμεροληψίας, ὁ Γάλλος Gide καὶ ὁ Γερμανὸς Herkner.

Ὁ Gide γράφει, ὅτι ἡ στάσις τῶν λεγομένων φιλελευθέρων «ἐνεπνεύσθη ὄχι
τόσον ἀπὸ ἀληθῶς ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, ὅσον ἐκ τῆς εἰλημμένης ἐκ τῶν προτέ-
ρων ἀποφάσεως νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἰσχύουσαν κοινωνικὴν **τάξιν**» **.

Ὁ Herkner, ἐξ ἄλλου, φρονεῖ ὅτι οἱ θεμελιωταὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ (Σμιθ
κλπ.) δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χαρακτηρίζωνται ὡς ἐμψυχούμενοι ὑπὸ κεφαλαιοκρατι-
κῶν τάσεων. Τουναντίον μάλιστα. Ἐὰν ἀπέκρουσαν πᾶσαν κρατικὴν παρέμβασιν,
τὸ ἐπραξαν διότι τὸ κράτος τῆς ἐποχῆς τῶν μόνων τῶν ἰσχυρῶν τὰ συμφέροντα
ἐπενέβαινε νὰ προστατεύῃ: πᾶσα παρέμβασις ἐξισοῦτο πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰσχυ-
ρῶν.

«Αἱ ἐπιστημονικαὶ κορυφαὶ τῆς φιλελευθέρας οἰκονομίας, οἱ Ἄδαμ Σμιθ,
J. B. Say, Mac Culloch, δὲν παραξενετράπησαν ποτὲ εἰς τὴν ἀντιπάθειάν των κατὰ
τῶν κρατικῶν διακανονισμῶν μέχρι τοῦ οἰκτροῦ ἐκείνου θεάματος τὸ ὁποῖον ἐπα-
ρουσίασαν οἱ ἐπίγονοι δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως. Ὁ **κεφαλαιοκρατικὸς φιλε-
λευθερισμὸς δὲν ὑπῆρξε διδασκαλία τῆς ἀνεπηρεάστου ἐπιστήμης ἀλλὰ σύ-
στημα τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν σοφισταὶ καὶ ἐξωνημένοι ὑπὸ τοῦ κεφα-
λαίου συγγραφεῖς**» ***.

Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἀπετέλεσεν ἀγαμφισθητῶς πρόσδοον ἀπέναντι τῶν
προγενεστέρων οἰκονομικῶν συστημάτων. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ
κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν ἀνεκδιηγήτων δοκιμασιῶν τῆς ἐργατικῆς τά-
ξεως, πρὸ τῶν ἀνυπολογίστων θυσιῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεπήδησεν αὐτὴ ἡ πρόδοος.
Ἄλλως τε ἄλλαι αἱ συνθήκαι ὕφ' ἧς ἐγεννήθη ὁ καπιταλισμὸς καὶ ἄλλαι αἱ συν-
θήκαι ὕφ' ἧς ὑφίσταται σήμερον.

* (Ἀναφερ. ἀπὸ La Farque, Le droit à la paresse).

** Gide, Cours Tom. I, κεφ. II, II παραγρ. I.

*** Herkner, Tom. B, κεφ. 5ον.